

En el centenari de Joan Crexells

Jaume Nubiola

No estranyi que comenci la meua intervenció parlant del filòsof anglès Bertrand Russell. Russell mai no oblidà el curs que impartí a Barcelona a la primavera de 1920. A l'amarga portada de *An Inquiry Into Meaning and Truth* (1940), després de la sentència judicial que el separà de la docència al City College de Nova York, entre els seus mèrits inclou expressament les conferències a Barcelona, junt amb les que havia fet a les universitats d'Upsala, Copenhaga i La Sorbona. També les esmenta breument en la seva Autobiografia, però fa cosa de tres anys em vaig adonar que no s'havien estudiat ni les circumstàncies d'aquella visita seva a Barcelona ni el seu abast.

La meua dedicació professional a la filosofia angloamericana del segle XX, unida a la meua condició barcelonina i a una permanent aspiració a trobar l'articulació entre el pensament i la vida, em van moure a investigar aquella visita de Bertrand Russell a la nostra ciutat. En el meu estudi vaig arribar a la conclusió de què el curs impartit aleshores per Russell tingué poca ressonància en la filosofia de casa nostra. En canvi, el meu descobriment, arran d'aquelles investigacions, fou la gran personalitat d'en Joan Crexells, el qual, juntament amb Eugeni d'Ors, fou el principal responsable d'aquell esdeveniment.

Vaig quedar veritablement enlluernat pels textos d'en Crexells: de la seva excel·lent formació filosòfica, del seu rigorós tarannà científic, del seu enginy lluminós i espurnejant, i també de la seva rica i ensens breu biografia. En començar a llegir els seus escrits em vaig adonar que amb ell —com es diu popularment— hi “havia química”, que parlàvem ell i jo en la mateixa llengua, que teníem una formació força semblant i que opinàvem el mateix sobre gairebé totes les coses.

Pocs mesos després del meu descobriment, rastrejant els papers que testimonien les relacions entre Crexells i Russell, vaig anar a visitar la seva filla Eugènia i també vaig quedar encisat de la seva rica personalitat. Ella em va permetre revisar —i ho vaig fer amb molta emoció— els llibres de la biblioteca del seu pare, que es salvaren del bombardeig de 1938 a la seva casa de la Rambla de les Flors, i dels quals amb devoció filial ella té cura des de fa tants anys... Vaig trobar una excel·lent biblioteca de filosofia —interrompuda en 1926 en morir Crexells—, la qual incloïa força llibres d'estadística, economia i literatura: veritablement, una amplitud d'horitzons que revela clarament les preferències i l'extensió de les seves lectures.

En les meves converses amb

la seva filla i amb la seva néta Isabel, que vaig tenir la satisfacció de conèixer a Roma, vaig procurar d'encoratjar-les a fi que, en celebrar el centeneri d'en Joan Crexells, es publiquessin les seves obres completes. N'estava ben convençut aleshores i ho segueixo pensant ara mateix, que Crexells va ser un pensador que ens ha de dir molt a les noves generacions de filòsofs, científics i periodistes del nostre país. Tots els quals, juntament amb els governants i polítics, tenim la gran responsabilitat d'instal·lar Catalunya dins el proper segle XXI. Per tot això és per a mi una gran satisfacció el poder intervenir avui en aquesta presentació del primer volum de l'Obra completa de Joan Crexells, bellament publicada per les Edicions de la Magrana; i us dono les gràcies per la vostra invitació.

Després d'aquesta introducció potser un xic llarga, la resta de la meua intervenció serà breu: primerament, descriuré la connexió de Joan Crexells amb Bertrand Russell, el filòsof més important de parla anglesa de la primera meitat del nostre segle; després parlaré com de passada de les lliçons de Bertrand Russell a Barcelona i, en especial, de les relacions entre Crexells i l'Eugeni d'Ors; i finalment tractaré d'expressar el que Joan Crexells —segons el meu parer— pot encara ensenyar a les nostres generacions de cap de segle.

1. Joan Crexells i Bertrand Russell

El jove Joan Crexells, professor assistent del Seminari de Filosofia a l'Institut d'Estudis Catalans, publicà a l'abril i maig de 1919 a *Quaderns d'Estudi* un assaig lúcida en català de vint-i-set pàgines, amb el títol “La filosofia de Bertrand Russell”. En aquell article, compilat en aquest primer volum, Crexells hi mostra un bon coneixement del filòsof britànic. Es tracta de la primera exposició del pensament de Russell escrita a Espanya. En ella, Crexells crida l'atenció sobre la presència de Leibniz en Russell i detecta algunes de les característiques bàsiques d'allò que, amb el temps, seria la filo-

sofia analítica. Crexells destaca “l'actitud científica” amb què Russell aborda els problemes filosòfics, la qual li permet d'oferir solucions precises i clares a alguns dels problemes plantejats per la filosofia contemporània; explica amb una mica de detall el seu tractament de les nocions d'espai, temps i nombre, i les tesis de Russell sobre les relacions, els tipus i la significació de la idea de classe.

Enric Jardí va suggerir que aquest treball hauria estat redactat per preparar els futurs assistents a les conferències, però una lectura detinguda d'aquestes pàgines mostra que no es tracta d'un treball de circumstàncies. Crexells preparava en aquells mesos la seva tesi doctoral “Les veritats absolutes” en la qual es pot comprovar el seu bon coneixement de la filosofia i els escrits de Bolzano, Meinong, Husserl, del pragmatisme de James i Schiller, i de la lògica matemàtica de Schroeder i Russell.

Per elaborar l'esmentat assaig sobre Russell, Crexells disposa del primer volum dels *Principia Mathematica*, i dels llibres de Russell *Our Knowledge of the External World* (1914), *Mysticism and Logic* (1919), i *Introduction to Mathematical Philosophy* (1919). A més, havia escrit a Russell per demanar-li un retrat, un esbós biogràfic i algun resum de la seva posició filosòfica (es tracta de la carta del 15 de març de 1919 que es compilarà en el tercer volum). No es conserva la resposta de Russell, però sí que conserva Eugènia Crexells la fotografia que envià Russell i els llibres amb els quals Crexells preparà aquell treball.

L'octubre de 1919 Crexells torna a escriure a Russell manifestant-li el seu desig d'anar a Anglaterra a estudiar lògica i matemàtica sota la seva direcció. Explica que tot just ha acabat els seus estudis universitaris; que sempre ha estat molt interessat per la lògica matemàtica; que ha llegit els estudis de Couturat, alguns estudis de l'escola de Peano, alguna cosa de Schroeder, els tres llibres de Russell citats

integral

centre mèdic i de salut

- ◆ MEDICINA NATURISTA
- ◆ MEDICINA NATURISTA DE LA INFANCIA
- ◆ IRIDODIAGNÒSTICO, ESCLEROLOGIA Y MEDICINA NATURISTA
- ◆ HOMEOPATIA
- ◆ MEDICINA TRADICIONAL CHINA
- ◆ GINECOLOGIA Y PLANIFICACION FAMILIAR
- ◆ ORIENTACION PSICOLOGICA Y PSICOTERAPIA
- ◆ PSICOLOGIA INFANTIL Y ORIENTACION A PADRES
- ◆ RELAJACION, VISUALIZACIONES Y APOYO A ENFERMOS CRONICOS

- ◆ APARATO LOCOMOTOR
- ◆ GRUPOS DE APOYO Y TRATAMIENTO PARA ENFERMOS DE CÁNCER
- ◆ PREPARACION Y ASISTENCIA AL EMBARAZO, PARTO, POSPARTO Y AL RECIÉN NACIDO
- ◆ RELAJACION, YOGA Y YOGA PARA EMBARAZADAS
- ◆ TERAPIAS MANUALES
- ◆ OPTOMETRIA Y TERAPIA VISUAL
- ◆ DESHABITUACION AL TABACO
- ◆ COSMETICA NATURAL
- ◆ BAÑO DE VAPOR INDIVIDUAL
- ◆ LOS MARTES DE INTEGRAL
- ◆ Conferencias-coloquio gratuitas.
- ◆ AULA DE SALUD

Plza. Urquinaona, 2, 3º. 2ª. - 08010 Barcelona. - Tels. (93) 318 30 50 y 301 78 37

abans; i que des de fa cert temps estudia els *Principia Mathematica* (Carta de 22 de novembre de 1919). Tampoc en aquest cas es conserva la resposta de Russell a aquella carta, però sí la instància que Crexells presenta a la Junta d'Ampliació d'Estudis al 1921, demanant una pensió per anar a Cambridge per tal de completar allà els seus estudis de lògica matemàtica amb Russell. Com a aval de la seva petició, Crexells adjuntava –com es pot llegir en la instància– la carta de contesta de Russell de novembre de 1919, en què li proposava l'assistència a un curs privat i li enviava, a més, el programa d'un altre curs que donaria també a Londres.

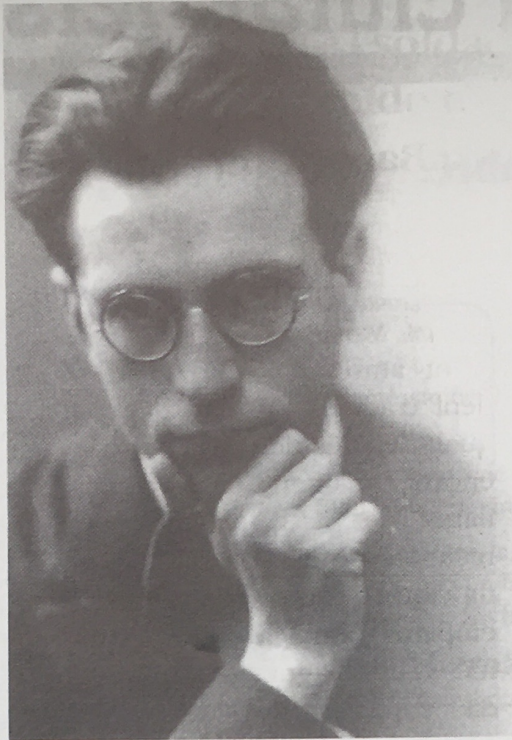
Aquella instància, la denegaren, i Crexells s'orientà professionalment vers l'estadística i el periodisme. Però tant el seu projecte de tesi doctoral (1919) com els seus articles filosòfics –inclosos en aquest volum– permeten qualificar Crexells com l'introduïdor de la incipient filosofia analítica en el nostre país: en la divulgació de la filosofia de Russell el 1919, en els comentaris sobre Peano i Frege, i en la difusió del pensament anglès contemporani resideix –va escriure Bilbeny– la seva major contribució a la filosofia.

2. El curs de Russell a Barcelona i la connexió de Crexells amb d'Ors

La invitació formal a Bertrand Russell per acudir a Barcelona partí d'Eugeni d'Ors, el qual se sentia vinculat afectivament amb Russell pel pacifisme militant d'ambdós durant la I Guerra Mundial i per la forçada separació de tots dos de la vida acadèmica i política. Russell vingué a Barcelona des de París, acompanyat de Dora Black. El curs monogràfic consistí en cinc conferències en francès sota el títol general "Matèria i esperit. El sistema de l'atomisme lògic", impartides del 29 de març al 3 d'abril de 1920. A més, Russell donà una conferència el 4 d'abril justament al nostre Ateneu Barcelonès sobre la situació política internacional i la qüestió social.

Crexells no va assistir a les conferències de Russell, perquè s'havia traslladat a Berlín una setmana abans com a corresponsal del diari *La Publicitat*. És, doncs, en aquest sentit que l'interès inicial de Joan Crexells vers Russell i la lògica matemàtica va frustrar-se per la seva reorientació professional vers el periodisme i l'estadística i finalment per la seva mort primerenca el 1926.

Com va expressar, encertadament Josep Pla, no es pot entendre Joan Crexells si no se'l situa com un deixeble d'Eugeni d'Ors, és a dir, com un perfecte noucentista orsià. A tot això caldria afegir que Joan Crexells fou per a mi el millor dels deixebles d'Eugeni d'Ors, si remarquem també la seva gran creativitat i el seu admirable estil personal. En expressió feliç de Bilbeny, ambdós, d'Ors i Crexells, foren els caps de sèrie que es succeïren en l'avantguarda del pensament filosòfic a Catalunya en el primer quart de segle. Per tot això, és un bon senyal de la recuperació de la memòria intel·lectual de Catalunya la publicació d'aquest primer volum de l'*Obra completa* de

Joan Crexells

Crexells. L'edició que ara es presenta s'afegeix als volums ja editats per "Quaderns Crema" de l'*Obra catalana* d'Eugeni d'Ors. Tant l'un pensador com l'altre tenen una importància decisiva per comprendre la nostra identitat intel·lectual.

Anem ja, doncs, a la darrera part de la meua exposició, on voldria valorar la figura de Joan Crexells en el context del pensament i la cultura catalana en aquest final de segle.

3. Joan Crexells i el segle XXI

Fa poques setmanes, justament pel 9 d'octubre d'enguany, Xavier Rubert de Ventós va inaugurar el curs al nostre Ateneu amb una molt bella lliçó sobre "Joan Crexells, una filosofia de no estar per casa". Rubert acabava amb unes paraules amb les quals remarcava la viva actualitat de Crexells: "Avui el missatge de Crexells és molt més fàcil d'entendre amb molts anys de retard. Per això, jo penso que Crexells, com tots els grans pensadors, és un pensador viu, i que el que fem ara no és tan sols celebrar els cent anys del seu naixement, sinó que crec que els pròxims cent anys estarà molt més viu que els cent anys que han passat, no pas per res, sinó perquè nosaltres comencem a estar preparats per escoltar-lo". Vull subscriure aquelles paraules del prof. Rubert de Ventós, i per aquesta raó voldria concloure la meua exposició destaquen dos elements del pensament de Crexells que ens poden fer reflexionar i que expressen força bé com Crexells és un contemporani nostre i que en el seu pensament es troben algunes claus decisives pel nou segle, ja tan proper.

Recordem-nos primerament de la coneguda definició de Crexells del nacionalisme: ell concebia el nacionalisme com una valuosa aspiració a "la immortalitat de nostra visió parcial del món". Heus aquí una definició magnífica, la qual exclou radicalment qualsevol nacionalisme baix de sostre i totalitari perquè es considera en ella mateixa solament una

part. La consciència nacional és molt valuosa i conforma efectivament la nostra identitat cultural, però es tracta sempre d'una visió parcial.

És sabut per tots que el debat sobre el multiculturalisme és tal vegada el més dolorós i potencialment el més conflictiu del món occidental en les darreres dècades. A mesura que els catalans compremem que la nostra visió –de la que tan orgullosos estem– és parcial és un coneixement imperfecte de les coses, així podrem contribuir eficaçment a la pau i convivència globals. Advertir que el propi coneixement és una visió parcial mou a procurar aprendre dels altres i de les altres visions; mou també a compartir la nostra visió –sense imposicions autoritàries– per tractar de guanyar entre tots una millor visió comuna, una efectiva visió compartida.

I ara el segon punt de la meua cloenda. Penso que caldria remarcar el tarannà científic, l'amor a la veritat i al saber que impregna tota l'activitat i els escrits de Joan Crexells. I això val tant pels escrits científics com pels periodístics, malgrat l'ambient de mediocritat en el qual li va tocar viure (i potser en el que encara ens movem nosaltres ara). Molt bé ho expressà Josep Pla: tots els seus escrits "no contenen ni rastre d'automatisme tòpic, de lloc comú mecànic. No crec que fos capaç d'escriure res que no fos exhaustivament documentat i pensat. Tot això feia que, enmig de l'arrauxament gairebé general de la nostra vida col·lectiva, Crexells aparegués com un cas insòlit i singular".

En el seu excel·lent assaig sobre "La ciència i el futur", Crexells acaba encoratjant a "que l'home modern tingui present [esment] la relació que hi ha entre les arts, i que l'home de ciència, sobretot, sàpiga bé dintre de quins límits i de quines restriccions és vàlida la seva obra". Per això, a la frase de Haldane: "Si el poeta estigués al corrent de la ciència, la poesia donaria millors fruits", oposaria –escriu Crexells– aquesta altra: "Si l'home de ciència llegís cada matí el seu Homer o el seu Tucídides, tindria idees molt més clares sobre el món, i àdhuc sobre el valor de la seva ciència, que les que ara té".

Crexells segueix viu perquè en els seus escrits diu la veritat, la millor veritat captada mitjançant tot el seu esforç. Jo he tractat de fer el mateix amb les meves paraules, desitjant encomanar a tots vosaltres el meu entusiasme per Crexells, el meu agraïment a la seva filla Eugènia, a Alfred Schrem i a Edicions de La Magrana per aquesta publicació, i la meua convicció de que Crexells viu en el nostre desig d'aprendre d'ell. Canviant una mica les seves paraules podríem dir ara: "Si els catalans d'avui llegissin cada matí el seu Crexells tindrien idees molt més clares sobre el món i sobre el valor de les seves vides que les que ara tenen". Moltes gràcies per la vostra atenció. ■